

УДК 94 (477.83/.86) “1900/1914”

ІВАН ФРАНКО У ВЗАЄМИНАХ ІЗ СІЧОВИМ РУХОМ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ ПОЧАТКУ ХХ ст.

Микола ГУЙВАНЮК

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра історії України,
вул. Кафедральна 2, 58002, Чернівці, Україна
e-mail: buk6@ukr.net*

У статті автор на основі джерел та наукових досліджень аналізує вплив творчості Івана Франка на розвиток українського січового руху. Звернуто увагу на співпрацю українського письменника з галицькими та буковинськими “Січами”, охарактеризовано непрості взаємини І. Франка з К. Трильовським щодо організації українського січового руху. Розкрито ставлення письменника стосовно створення осередків українського пожежно-гімнастичного товариства “Січ” на території Гуцульщини і Покуття.

Ключові слова: Галичина, Буковина, січовий рух, Іван Франко.

Рубіж ХІХ–ХХ ст. – переломний етап у розвитку українського національного руху. Насамперед це час масового національного пробудження галицьких і буковинських українців та змагань за волю і свою державність. Особливо з утворенням українських політичних партій національна ідея виходить із суто інтелігентського середовища і проникає вглиб суспільства. Саме в цей період 5 травня 1900 р. у с. Завалля (Галичина) постало перше українське парамілітарне формування – пожежно-гімнастичне товариство “Січ”, яке поклато початок масовому руху національно-патріотичних сил за відродження української державності. “Січі” заснувалися як демократичні організації, на зразок Запорозької Січі. Ці товариства були зрозумілі для молодшої генерації галицького і буковинського суспільства. Поступово до праці в “Січах” приєдналися найкращі сили української ідейної інтелігенції, зокрема Михайло Павлик, Василь Стефаник, Ярослав Весоловський, Сильвестр Яричевський, Василь Сімович, а також Іван Франко. Звичайно, І. Франко не був активним діячем січового руху, адже в той час він належав до іншого, опозиційного радикальним “Січам” політичного табору. Та все ж невтомний Камеяр спостерігав, а нерідко і сам брав участь у деяких публічних заходах, що проводилися січовими товариствами, впливаючи на динаміку їхнього розвитку. Слід зазначити, що спостерігався і зворотний ефект. І. Франко завжди був шанований у колі січовиків, про що свідчать численні задокументовані факти, про які йтиметься далі.

Загалом українська історіографія та літературознавство нараховують чимало праць, присвячених історії січового руху та вивченню літературної, наукової й громадсько-політичної діяльності І. Франка. Але через певні обставин, передусім через розпорошеність документальних матеріалів по різних архівних, музейних, бібліотечних фондах, що значно утруднює їх систематизацію й аналіз, ця проблема в такій постановці ще не розглядалася. Тому всебічний аналіз взаємин І. Франка з пожежно-гімнастичними товариствами “Січ” на основі залучення нових джерел сьогодні є актуальним і збагатить як українську історіографію, так і вітчизняне літературознавство.

На початку ХХ ст. (час зародження січового руху) І. Франко вже був визначною постаттю українського національно-культурного, громадсько-політичного і господарського життя, мав дружні взаємини з багатьма представниками тогочасної української еліти й безпосередньо своїми діями впливав на суспільні процеси в краї. Досить непростими були ці взаємини між І. Франком та К. Трильовським – одним із співзасновників Української радикальної партії, пізніше адвокатом та ідеологом і засновником січового руху. Цікаво, що в найбільш фундаментальних дослідженнях біографії І. Франка, здійснюваних у радянський період, ця проблема замовчувалася, адже К. Трильовський належав до “проскрибованих” діячів минулого, якого звинувачували у поширюванні націоналістичних ідей.

На доволі складні взаємовідносини між двома особистостями певне світло проливають спогади К. Трильовського, які стали відомими широкому загалу за минулі роки. Ці спогади дають нам змогу побачити І. Франка не тільки як визначного письменника, а і як неординарного політика, дають можливість зрозуміти природу деяких конфліктних ситуацій у Радикальній партії, безпосереднє відношення до яких мав український письменник. Перший такий конфлікт виник у 1894 р. між представниками молодшої генерації радикалів, яку уособлював К. Трильовський, та І. Франком, який без відповідних аргументів виступив проти скликання загальноукраїнського віча (зборів) Української радикальної партії. Як із цього приводу зазначав К. Трильовський: "... Франко... у політичних справах не мав щастя і кожного разу діставав доброго прочухана від Михайла Драгоманова"¹. Саме ця подія викликала велике полемічне листування, але, на жаль, у вирі Першої світової війни воно пропало – стверджував К. Трильовський².

Не зважаючи на те, що в 1899 р. І. Франко з певних об'єктивних обставин розірвав з радикалами (неабияку роль у цьому відіграв К. Трильовський) й опинився в таборі народовців, все ж досить прихильно поставився до січового руху, контрольованого радикалами, і підтримував його протягом всього подальшого часу своєї активної діяльності.

Важливе значення у справі поширення січової ідеї надавалося зовнішньому оформленню січовиків та атрибутиці товариств. Згідно із задумами К. Трильовського, товариські відзнаки виконувалися в традиційних українських національних кольорах – малиновому, жовтому та блакитному. Одним із головних і обов'язкових предметів січової атрибутики був прапор. "... З лицевого боку на малиновому полотнищі було зображення одного з видатних українських діячів, наприклад, Б. Хмельницького, П. Дорошенка, Т. Шевченка, М. Драгоманова, **І. Франка** (виділення наше. – М. Г.), або руський герб "лев, що спирається на скалу"³. У 1908 р. К. Трильовський запровадив нову товариську відзнаку – січову медаль із зображенням Т. Шевченка або І. Франка.

Помітних результатів галицькі та буковинські "Січі" досягли на ниві просвітництва. Для цього до січового руху якнайширше залучалися місцеві вчителі та інші прихильники української справи з числа інтелігенції. При більшості січових товариств активно діяли січові бібліотеки. Це були переважно невеликі (кілька десятків примірників) книгозбірні, які комплектувалися різноманітними українськими виданнями, що виходили у Галичині й на Буковині. Січові бібліотеки були культурно-освітнім центром січових товариств, а також важливим засобом піднесення національної свідомості селян-січовиків. Січові бібліотеки комплектувалися в основному за рахунок коштів, зібраних під час січових концертів, а також членських внесків. Великою популярністю серед січовиків користувалися: "Громадський голос" (Львів), "Січові вісти" (Львів), "Громадянин" (Чернівці), "Зоря" (Коломия), "Отаман" (Коломия), видання "Просвіти" та "Сільського господаря", в яких регулярно друкувались як публіцистичні праці, так і поезія І. Франка.

У період з 1901 до 1914 рр., коли письменник проводив літні місяці у с. Криворівня на Гуцульщині⁴, він завжди брав участь у діяльності місцевих січових товариств. З його ініціативи було засновано читальню й товариство "Січ" у гуцульському селі Голови. В 1902–1913 рр., подорожуючи селами Покуття й Гуцульщини, І. Франко неодмінно відвідував січові читальні, де виступав перед селянством на політичні теми та декламував свого знаменитого "Мойсея". У спогадах сучасників і на шпальтах тогочасної української періодики збереглося чимало інформації про зазначені події, яку систематизував відомий прикарпатський краєзнавець П. Арсенич. Так, за його твердженням, 11 січня 1912 р. І. Франко прочитав поему "Мойсей" у приміщенні залу ошадної каси в м. Коломия, де "... зібралася вся коломийська Україна (в тому числі й січовики, що підтверджено іншими джерелами. – М. Г.)... саля була битком набита публікою"⁵. Неодноразово Каменяр відвідував свого приятеля, великого прихильника січового руху о. Івана

¹ Кирило Трильовський. *З мого життя*. (Київ, Едмонтон, Торонто: Таксон, 1999), 110.

² Ibid., 111.

³ "Січові" звичаї", у *Запорожець. Календар на переступний рік 1904*. (Коломия, 1904), 94.

⁴ Петро Арсенич. *Прикарпаття в житті Каменяра*. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1995), 45.

⁵ Ibid., 31.

Попеля у с. Довгопілля (Галицька Гуцульщина). Зокрема, на місцевому етнографічному матеріалі написав оповідання “Гуцульський король” про ватажка опришків Мирона Штолу, яке інсценізували чимало січових драматичних гуртків на Гуцульщині, про що свідчать повідомлення у тогочасних часописах. Також збереглася інформація про те, що письменник зустрічався із січовиками с. Вовчківці та с. Карлів (тепер с. Прутівка на Снятинщині), провідуючи своїх приятелів, провідників січового руху у Снятинському повіті І. Сандуляка та Г. Запаринюка.

Не оминув у цей час письменник і січовиків буковинського краю. Зокрема, 11 січня 1911 р. І. Франко під час відвідин О. Кобилянської та С. Смаль-Стоцького також неодноразово виступав перед буковинськими січовиками з читанням своїх творів. Як стверджує дослідник Б. Мельничук, “... центральною подією Франкового візиту до буковинської столиці був його виступ з читанням поеми “Мойсей” у найбільшій залі “Народного дому”, що не могла вмістити всіх бажаючих. Крім університетської та шкільної молоді, чернівецької інтелігенції, були присутні селяни-січовики з Кіцманя”⁶.

Окрім всього вищезазначеного, І. Франко ще був шанованим січовим поетом. Його поезії “Не пора, не пора!”, “Розвивайся, ти високий дубе” та “Гімн селян-радикалів”⁷ стали невід’ємним атрибутом культурно-масових заходів, що їх постійно проводили січові товариства. Окрім того, вони уособлювали головні постулати української національної ідеї: “... Нам пора для України жить... для України наша любов”, “... під України єднаймося прапор, у завзятій, важкій боротьбі – ми поляжем, щоб славу, і волю, і честь, рідний краю, здобути тобі” (“Не пора!”)⁸, “... Встане славна мати Україна, щаслива і вільна, від Кубані аж до Сяну-річки – одна нероздільна”, “... Най братерством, щирими трудами Вкраїна воскресне” (“Розвивайся, ти високий дубе”)⁹. Саме ці поетичні твори значною мірою сприяли піднесенню національної свідомості галицьких і буковинських селян-січовиків, які за якоесь десятиліття з аморфної аполітичної маси перетворились у свідомих українців, які з вибухом Першої світової війни масово вступали до лав Українських січових стрільців здобувати волю Україні. Глибоку шану І. Франка до січового руху засвідчує його поезія “Гей, “Січ” іде, красен мак цвіте”, яка зразу ж стала популярним січовим гімном. І це не випадково, адже І. Франко у віршованій формі дуже влучно і доступно висловив сутність січової ідеї, її головні засади і принципи. Зокрема, це виражалося такими рядками: “... Разом руки, разом серця, і гаразд буде”; “... В нашій хаті наша воля, а всім зайдам зась”¹⁰.

Підтвердженням вищесказаного є його рецензія на збірник січових пісень, поміщена у “Літературно-науковому вістнику”, який вийшов друком 1906 р. Письменник дав досить кваліфікований аналіз рецензованого збірника. І. Франко високо оцінив своєчасну появу збірника січових пісень, який, на його думку, повинен “... підбадьорювати людей, піддержувати в них надію на красшу будучину...”¹¹. Разом із тим показав слабкі сторони окремих вміщених там поезій, які “... можна було з великим пожитком для збірки пропустити”¹². Письменник також справедливо піддав критиці позиції провідників січового руху за досить нетолерантну передмову і наголосив на неприпустимості розпалювання ворожнечі в українському національному русі. Як показав час, попри всі недоліки згаданий збірник став суттєвою допомогою січовим товариствам під час підготовки концертних програм.

“Січі” відігравали провідну роль у культурному житті своїх населених пунктів. При кожній “Січі” діяв драматичний гурток, учасники якого виступали з українськими виставами та концертними програмами, що користувалися великою популярністю серед населення. Численні

⁶ Богдан Мельничук, “Великий Каменяр у взаєминах з краєм Буковинського соловія”, *Університетський вісник (Чернівці)*, по. 7–9 (2006): 8.

⁷ Олексій Залеський, “Січові пісні”, у *Гей, там на горі “Січ” іде!*, ред. Петро Трильовський., (Київ: ВІПОЛ, 1993), 281.

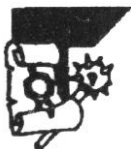
⁸ Іван Франко, “Не пора...”, у *Гей, там на горі “Січ” іде!*, ред. Петро Трильовський. (Київ: ВІПОЛ, 1993), 314.

⁹ Іван Франко, “Розвивайся ти високий дубе”, у *Стрілецька голгофа. Спроба антології*, упор. Тарас Салига. (Львів: Каменяр, 1992), 23–24.

¹⁰ Іван Франко, “Гей, січ іде...”, у *Гей, там на горі “Січ” іде!*, ред. Петро Трильовський. (Київ: ВІПОЛ, 1993), 228.

¹¹ Іван Франко, “Збірник пісень патріотичних і січових”, *Літературно науковий вісник*, по. 34 (1906): 205.

¹² Ibid.

повідомлення в тогочасній пресі засвідчують, що невід'ємним пунктом програми кожного такого дійства була декламація творів І. Франка "Мойсей", "Каменярі" та ін. Відомий художник В. Касіян згадував, що найбільшою популярністю в січовій молоді користувалися "... театральні вистави "Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник" та "Шандар" (так тоді називалася драма І. Франка "Украдене щастя". – М. Г.)¹³.

З метою поліпшення роботи січових товариств за рекомендацією "Головного січового комітету" в кожному повіті створювалися "Повітові Січі", головне завдання яких полягало в організації пожежно-гімнастичних курсів, а також налагодженні культурно-освітньої та громадсько-політичної діяльності місцевих "Січей". Однією з найдієвіших була "Повітова Січ" у м. Львові. Її першим кошовим з 1908 до 1911 рр. був близький товариш І. Франка – М. Павлик¹⁴, в результаті чого письменник мав можливість отримувати відомості про діяльність січового товариства "з перших рук", а також безпосередньо впливати на його діяльність. Незважаючи на те, що в 1912 р. М. Павлика було змінено на посту кошового львівської "Повітової Січі"¹⁵, його наступники О. Семенюк, Я. Весоловський та Р. Дашкевич також із шаную ставилися до свого великого земляка. Тільки з квітня 1913 р. по квітень 1914 р. делегати "Повітової Січі" у м. Львові здійснили 188 поїздок до навколишніх сіл¹⁶, де виголошували реферати, в тому числі й про життєвий і творчий шлях і Каменяра, популяризували його творчість. 15 червня 1913 р. з ініціативи Львівської "Повітової Січі" у Львові відбулося січове свято з нагоди сорокарічного ювілею літературної та громадської діяльності І. Франка. Напередодні свята члени місцевої "Повітової Січі" звернулися до української громадськості із закликом до галицьких "Січей" "... провести Франкові свята, а дохід з них хай іде на ювілейний дар для І. Франка"¹⁷. На цей заклик відгукнулася значна частина січових товариств, а Франкове свято стало поштовхом до ще більшої активізації січового руху не тільки на Львівщині, а й по всій Галичині. Енергійно працювала над активізацією діяльності "Січей" Дрогобицького повіту місцева "Повітова Січ", кошовим якої був племінник письменника Іван Захарович Франко¹⁸.

Отже, січовий рух, що на початку ХХ ст. набув суттєвого поширення на теренах Галичини й Буковини, привернув до себе значну частину української інтелігенції, зокрема І. Франка. Незважаючи на те, що письменник не належав до активних діячів січового руху, він завжди цікавився усіма його проявами. А своїми публіцистичними статтями і художніми творами він спричинився до підвищення освітнього та культурного рівня селян-січовиків, піднесення їх національної свідомості. Його поради давали насагу січовикам у боротьбі за право бути повноправними господарями на своїй землі.

IVAN FRANCO IN RELATIONS WITH SICH MOVEMENT OF GALICIA AND BUKOVYNA IN THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Mykola GUYVANYUK

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Department of history of Ukraine,
Kafedralna Str. 2, 58002, Chernivtsi, Ukraine
e-mail: buk6@ukr.net*

Summary

The beginning of the twentieth century – a time of mass national awakening of Galician and Bukovynian Ukrainians and their competitions for freedom and their statehood. In this period May 5, 1900, in

¹³ Василь Касіян, "Січ" на Покутті. Уривок із спогадів", *Голос Покуття*, no. 56 (1996): 2.

¹⁴ Роман Дашкевич, Г. Ничка, "Товариство "Повітова Січ" у Львові", у *Гей, там на горі "Січ" іде!*, ред. Петро Трильовський. (Київ: ВПОЛ, 1993), 231.

¹⁵ *Ibid.*, 232.

¹⁶ *Громадський голос*, 2 марта, 1914.

¹⁷ Програма роботи "Повітової Січі" та відозва до всіх "Січей" Львівського повіту, Державний архів Львівської області, ф. 290, оп. 1, спр. 5, арк. 1.

¹⁸ *Голос Підкарпаття*, 19 травня, 1911.

the village. Zavallya (Galicia) the first fire and gymnastic society "Sich" arose, which marked the beginning of the mass movement of national-patriotic forces for the revival of Ukrainian statehood. "Sich" was founded as democratic organization, like the Zaporozhian Sich.

Gradually, the best forces of the Ukrainian intelligentsia joined the "Sich", including Ivan Franko. The writer watched, and often took part in some of the public events which held by the sith societies.

One of the main and mandatory items of Sich's attributes was the flag, where, along with the image of B. Khmelnsky, P. Doroshenko, T. Shevchenko, M. Drahomanov, was a portrait of I. Franko was encountered. In 1908, K. Trilovsky introduced a new award – a medal with the image of T. Shevchenko and I. Franko.

In the period from 1901 to 1914, when the writer spent the summer months in the village Kryvorivnya in Hutsulshchyna, he always took part in the activities of local Sich communities. On his initiative, were founded the reading-room and the "Sich" Society in the hutsul village Holovy.

The writer did not pass the Sichovs of the Bukovyna region. In particular, on January 11, 1911 I. Franko during with his visit to O. Kobylanska and S. Smal-Stotsky also repeatedly spoke to the Bukovinian Sichovians, who were reading his works.

I. Franko was a respected Sich poet. His poetry, "It's not time, no time!", "Develop, you high oak" and "Hymn of the radical peasants" have become an integral part of the cultural events that have been constantly held by the Sich community.

Keywords: Galicia, Bukovyna, Sich movement, Ivan Franko.

REFERENCES

- Arsenych, Petro. *Prykarpattia v zhytti Kameniarar*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 1995.
- Dashkevych, Roman. Nychka, H. "Tovarystvo "Povitova Sich" u Lvovi", *Hei, tam na hori "Sich" ide!*, red. Petro Trylovskiyi. Kyiv: VIPOL, 1993, 230–249.
- Franko, Ivan. "Hei, sich ide...", *Hei, tam na hori "Sich" ide!*, red. Petro Trylovskiyi. Kyiv: VIPOL, 1993, 228.
- Franko, Ivan, "Zbirnyk pisen patriotychnykh i sichovykh", *Literaturno-naukovyi visnyk*, no. 34, (1906): 205–206.
- Franko, Ivan. "Rozvyvaisia ty vysokiyi dube", *Striletska holhofa. Sproba antolohii*, upor. Taras Salyha. Lviv: Kameniar, 1992, 23–24.
- Franko, Ivan. "Ne pora...", *Hei, tam na hori "Sich" ide!*, red. Petro Trylovskiyi. Kyiv: VIPOL, 1993, 314.
- Holos Pidkarpattia*, May, 19, 1911.
- Hromadskiyi holos*, March, 2, 1914.
- Kasiian, Vasyl. "Sich" na Pokutti. Uryvok iz spohadiv", *Holos Pokuttia*, no. 56 (1996): 2.
- Melnichuk, Bohdan. "Velykyi Kameniar u vzaiemynakh z kraiem Bukovynskoho soloviiia", *Universytetskyi visnyk (Chernivtsi)*, no. 7–9 (2006): 8–9.
- Prohrama roboty "Povitovoi Sichi" ta vidozva do vsikh "Sichei" Lvivskoho povitu. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 290, op. 1, spr. 5, 18 ark.
- "Sichovi" zvychai", *Zaporozhets. Kaliendar na perestupnyi rik 1904*. Kolomyia, 1904, 93–98.
- Trylovskiyi, Kyrylo. *Z moho zhyttia*. Kyiv, Edmonton, Toronto: Takson, 1999.
- Zaleskyi, Oleksii. "Sichovi pisni", *Hei, tam na hori "Sich" ide! Hei, tam na hori "Sich" ide!*, red. Petro Trylovskiyi. Kyiv: VIPOL, 1993, 280–282.